

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Jana Póčová

**Jazyková a stylistická analýza dobrodružné historické
prózy Eduarda Štorcha**

Olomouc 2024

vedoucí práce: Mgr. Klára Gyüre, Ph.D

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci 12. 4. 2024

.....

Poděkování

Děkuji za pomoc a věcné připomínky Mgr. Kláře Gyüre, Ph.D. Děkuji také kolegyním učitelkám za podporující zpětnou vazbu a své rodině za vytvoření studijních podmínek.

OBSAH

ÚVOD	5
1. EDUARD ŠTORCH A JEHO DÍLO	6
1.1. Osobnost Eduarda Štorcha	6
1.2. Dobrodružná literatura Eduarda Štorcha	7
2. NEJZNÁMĚJŠÍ ROMÁNY EDUARDA ŠTORCHA	9
2.1. Lovci mamutů	9
2.2. Osada Havranů	10
2.3. Minehava	11
3. VÝSTAVBA LITERÁRNÍHO DÍLA	12
3.1. Jazyková vrstva díla	12
3.1.1. Funkční styl	12
3.1.2. Jazykové prostředky	13
3.1.3. Fonetická, fonologická a morfologická rovina	13
3.1.4. Lexikální rovina	14
3.1.5. Syntaktická rovina	14
3.2. Kompoziční vrstva díla	15
3.2.1. Kompoziční techniky	15
3.2.2. Horizontální a vertikální členění textu	16
3.3. Tematická vrstva díla	16
4. ANALÝZA ROMÁNU „LOVCI MAMUTŮ“	17
4.1. Jazyková vrstva díla	17
4.1.1. Autorský styl	17
4.1.2. Jazyk, knižnost a zastaralé výrazy	21
4.1.3. Přirovnání jako umělecký prostředek	23
4.2. Kompoziční vrstva díla	23
4.2.1. Kompoziční postup	23
4.2.2. Horizontální členění	24
4.2.3. Vertikální členění	25
4.3. Tematická vrstva díla	27
5. ZÁVĚR	29
6. SEZNAM ZDROJŮ	30
7. ANOTACE	32
8. SUMMARY	33

ÚVOD

Eduard Štorch je nezpochybnitelně jedním z významných autorů dobrodružné historické prózy zaměřené na mládež. Jeho literární díla se vyznačují unikátním spojením vědeckých poznatků s literárním uměním, čímž vytvořil díla, která jsou nadčasová a zůstávají relevantní i v dnešní době. Jeho umělecký styl je výjimečný a dá se charakterizovat použitím bohaté spisovné češtiny a výběrem vhodných výrazových prostředků, které podporují napětí a autentičnost děl.

Tento styl může být pro dnešního mladého čtenáře obtížněji uchopitelný. Rozdíl v jazykovém registru a používání slov, která mohou být neobvyklá v moderním psaném projevu, může způsobit určité potíže při čtení. Avšak tato obtížnost může také přinášet nové výzvy a poskytovat možnost rozvoje jazykových schopností a porozumění historickému kontextu.

I přes tuto jazykovou odlišnost však díla Eduarda Štorcha stále zaujímají své místo v literární kultuře a nabízejí cenný pohled do minulých dob a událostí. Pro čtenáře, kteří jsou ochotni překonat jazykové bariéry, nabízí jeho knihy fascinující dobrodružství a podmanivé vyprávění, které osvětluje a oživuje historii.

Tato práce se zabývá podrobným rozbořem tvorby Eduarda Štorcha, zejména se zaměřuje na jeho nejznámější dílo "Lovci mamutů".

Cílem první části práce je obecný popis jazykových a stylistických prvků literárního díla. Dále je podán komplexní přehled o autorově tvorbě, včetně významných témat, motivů a charakteristik jeho stylu. Důraz je kladen na spojení vědeckých poznatků s literárním uměním, což je typické pro Štorchovy texty. Také je zde zdůrazněna nadčasovost jeho děl, která stále zaujímají čtenáře a zůstávají relevantní i v současné době.

Cílem druhé části práce je jazyková a stylistická analýza románu "Lovci mamutů". Jsou zde detailně rozebírány jazykové aspekty, jako je použití starší spisovné češtiny a archaických výrazů. Analyzuje výrazové a vyjadřovací prostředky v kontextu jejich funkce v díle a jejich přínosu k celkové atmosféře a významu příběhu. Dále jsou zkoumány stylistické prvky, jako je rytmus, vypravěčský styl nebo postavy.

Tato práce má za cíl přinést hlubší porozumění jak autorově tvorbě jako celku, tak i stěžejnímu dílu "Lovci mamutů".

1. EDUARD ŠTORCH A JEHO DÍLO

1.1. Osobnost Eduarda Štorcha

Eduard Štorch (1878 - 1956) je známý jako pedagog, spisovatel a amatérský archeolog. Díky poznatkům získaným v archeologii začala vznikat jeho literární tvorba pro mládež. „Své příběhy jsem doslova vykopal ze země,“ prohlásil o sobě údajně.¹ Aktivně se účastnil vykopávek a bádání, navštěvoval přednášky o archeologii a antropologii. Jako učitel spojil některé nálezy s příběhem, který poté vyprávěl svým žákům. To byl počátek jeho literární tvorby.

Eduard Štorch se stal průkopníkem v oblasti beletristických prací, které pojednávají o před slovanských obyvatelích. V období před Štorchem nebyla tato témata příliš často zpracovávána. V dobách před ním bylo povědomí o pravěkých dobách omezené a beletristická literatura zasazená do této éry byla obvykle považována za čistou fikci, nezakládající se na historických faktech. Eduard Štorch však přišel s novátorským přístupem, který spojil relaxační literaturu s odbornými znalostmi, čímž rozšířil obzory beletristického vyprávění o pravěkých časech.

Štorch se neomezoval pouze na beletrii pro mládež, jako pedagog psal i odborné články a spisy z oblasti pedagogiky. Usiloval o reformu výuky dějepisu, který považoval v tehdejší školní praxi za strohé memorování faktů. Kladl důraz na poznání dějinného vývoje a způsobu života společnosti.² Sám své žáky aktivně zapojoval do archeologické práce, pořádal exkurze a výlety na archeologické lokality na Mostecku, Mělnicku a v Praze.

Reformním byl také jeho projekt Dětské farmy, kterou zřídil na Libeňském ostrově a financoval z prodeje části své archeologické sbírky. Šlo o první školu v přírodě u nás. Propojovala se zde výuka s pobytem v přírodě, sportem a praktickými dovednostmi.

Přes své velmi dobré odborné znalosti se jeho archeologická práce setkala s odmítavým postojem profesionálních archeologů. Rezignoval tedy na svůj odborný výzkum a zůstal nadšeným amatérem. Usadil se v Lobči u Mšena. Později zjistil, že se jeho domek nachází na neprobádaném a rozsáhlém nalezišti. Výzkumu zde věnoval mnoho let a připravoval publikaci

¹ KETTNER, Bohumil. *Kdo byl Eduard Štorch*. 2011, s. 101-103.

² FORST, Vladimír; OPELÍK, Jiří a MERHAUT, Luboš (ed.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Svazek 4/I. Praha: Academia, 1985-^^^-. ISBN 80-200-0468-8. s. 781.

pro veřejnost. Bohužel nakonec nebyla vydána. Znalost tohoto kraje tak předal čtenářům alespoň ve svém románu *Mínahava*.³

Zda byl Eduard Štorch více pedagog, spisovatel nebo archeolog není snadné rozhodnout. Všechny tyto tři důležité aspekty své činnosti dokázal mezi sebou propojovat.⁴ Tato práce se zaměřuje na Štorcha spisovatele, jeho literární dílo je bezesporu unikátní.

1.2. Dobrodružná literatura Eduarda Štorcha

Štorchovy romány se obvykle řadí k žánru dobrodružné literatury pro děti a mládež. Svým zasazením do období pravěku je můžeme považovat i za romány historické a množstvím historických faktů i naučné. Autorský styl a výstavba příběhů však nezapře hlavní autorův cíl; vyprávět poutavý a napínavý příběh, který mladého čtenáře pohltní. Není to ale vyprávění ploché a laciné. Autor dosáhl rovnováhy mezi prvky dobrodružnými, výchovnými a naučnými.

*„Štorchovi se podařilo jako jednomu z prvních autorů čelit pokleslé dobrodružnosti, vyjadřovat morální a etické postuláty v dynamické podobě s respektováním schopností a věkových zvláštností mladých čtenářů. Dobrodružná próza tak prokázala svou životnost a posunula hodnotová měřítko výše.“*⁵

Dobrodružná literatura, jak už název naznačuje, představuje únik z realitních běžných událostí prostřednictvím prvky fikce. Čtenáři se od této formy literatury očekává dramatické a napínavé situace, které často vyvstávají v exotických prostředích. Tyto příběhy se také často odehrávají v odlišné době, která je pro čtenáře nezvyklá, a může se jednat o časově nebo historicky neurčenou éru, vytvořenou autorem a obestřenou bájnými prvky. Dobrodružná literatura je charakterizována dynamickým dějem, napětím a častými dramatickými zvraty, které se často odehrávají na poslední chvíli. Často se vyskytují náhody a příhody, ve kterých se objevují přátelé, kteří přicházejí na pomoc v kritických okamžicích, a štěstí, a někdy i nevysvětlitelné události. Centrální postava bývá často hrdinská, bojující proti zlu.⁶

³ KETTNER, Bohumil. *Kdo byl Eduard Štorch*. 2011, s. 106-109.

⁴ ŘÍHA, Jiří. Štorch psal do deníků všechno, říká jeho životopisec Bohumil Kettner. In: *Denik.cz* [online]. [cit. 2024-03-02]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/knihy/storch-psal-do-deniku-vsechno20110916.html>

⁵ URBANOVÁ, Svatava a ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. Vyd. 5. (upr. a dopl.). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-046-7. s. 181.

⁶ URBANOVÁ, Svatava a ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. Vyd. 5. (upr. a dopl.). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-046-7. s. 179.

Již bylo řečeno, že Štorch měl neobyčejně vřelý a obětavý vztah k dětem. Proto byla většina jeho knih určena právě mládeži. Jako učitel trávil většinu svého života v kontaktu s dětmi a aktivně se snažil přispět k jejich vzdělání. Snažil se jim předat co nejvíce poznatků. Věřil v sílu knihy s dobře strukturovaným příběhem jako prostředku k předávání vědomostí. Podle něj byla klíčem k úspěchu vzdělávacího procesu správná prezentace informací, nejlépe v podobě srozumitelného příběhu. Byl přesvědčen, že přiblížení učiva dětem je nezbytné, aby jej mohly pochopit. Jako pedagog si uvědomoval, že konvenční metody výuky pro děti často nejsou dostatečně přitažlivé. Děti byly zaujaty příběhy z minulosti, které nabízely romantiku a dramatické napětí. Proto se Štorch rozhodl využít svých literárních dovedností, vypravěčského talentu, zájmu o archeologii a znalostí prehistorického období k tomu, aby jim tuto éru přiblížil.⁷

Zamyslíme-li se nad věkem čtenářů, jsou Štorchovy romány určeny pro školní mládež. Nejmladším žákům určeny nebyly, tematika by pro ně byla příliš složitá. Mluvíme tedy o věkové kategorii devět až patnáct let. Toto přibližné zařazení pak zpravidla odpovídá věku hlavních hrdinů, do kterých se má čtenář vcítit.

Námětově se Eduard Štorch ve své tvorbě věnoval různým obdobím pravěku. Zahrnoval do svých děl široký časový rozsah, začínaje koncem starší doby kamenné (jako například v románu "Lovci mamutů") a pokračující mladší dobou kamennou (v dílech jako "Čarodějův učedník", "U Veliké řeky" a v rozsáhlejších románech jako "Osada Havranů" a "Minehava"). Dále se věnoval období bronzového věku (v knihách jako "V šeru dávných věků", "Bronzový poklad", "Volání rodu"), dobu železnou (například v dílech "Junáckou stezkou" a "Zlomený meč"), období avarských vpádů (v titulech jako "Bohatýr a Vratislav", "Hrdina Nik") a dokonce i mladším obdobím, jako bylo velkomoravské období ("O Děvín a Velehrad") až po počátky budování přemyslovského státu v 10. století.⁸ Eduard Štorch dokázal ve svých knihách vykreslit osudy a život lidského společenství v pradávné době. Popisoval svět, který byl zcela odlišný od životní zkušenosti čtenářů. Do mozaiky obrazů každodenního života, způsobu bydlení, oblékání, dorozumívání, lidských zvyků vložil dramatické události a nečekané zvraty. Šlo v nich často o holé přežití, souboj člověka s přírodou a divokou zvěří.

⁷ CHALOUPKA, Otakar (ed.). *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985.

⁸ BLAHYNKA, Milan (ed.). *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1985. s. 627-628.

2. NEJZNÁMĚJŠÍ ROMÁNY EDUARDA ŠTORCHA

Štorchovo dílo je poměrně obsáhlé a čtenářsky představuje autora, jehož obliba byla a je velice výrazná. Jeho dílo patří ke zlatému fondu literatury pro děti a mládež, které často patří mezi přečtenou školní literaturu. Některé knihy se staly předlohou pro filmová a divadelní zpracování. O jeho oblibě svědčí i současné recenze a hodnocení spokojených čtenářů na stránkách knihkupectví. Ve všeobecném povědomí výrazněji vystupuje několik titulů, nejvýrazněji zřejmě nejznámější román *Lovci mamutů*.

2.1. Lovci mamutů

Román *Lovci mamutů – Román z pravěku* je jedním z nejznámějších děl Eduarda Štorcha a je považován za nejvýznamnější. Román se postupně vyvíjel a konečnou podobu získal po 30 letech. Poprvé vyšel v roce 1907 ještě jako útlá povídka pod názvem *Člověk diluviální*. Podstatně rozšířený, již pod dnešním názvem byl vydán v roce 1918. Přibyly další samostatné povídky *V lovecké tlupě* a *Lovci sobů a mamutů*. Svou současnou podobu získal až vydáním z roku 1937.⁹ Toto vydání také doplnil nezaměnitelnými ilustracemi Zdeněk Burian. Množstvím zápletek a napínavých situací si od počátku získal oblibu. Vypráví příběh mladého chlapce jménem Kopčem během poslední doby ledové. Příběh sleduje osudy jeho a jeho tlupy z okolí Věstonic. Detailně popisuje prehistorický život a zvyky.

Příběh začíná lovem zubrů, při kterém se Kopčem ocitne v ohrožení rozrušeného zubra. Život mu zachrání jeho matka Niama, sama ovšem pod tíhou zvířete zahyne v bažině. Tato událost zanechává těžkou ránu nejen pro Kopčemova otce Njana, ale i pro celou tlupu. Njano na památku své ženy vytvoří z hlíny sochu ženy, odkazující na slavnou sošku věstonické Venuše, a poté opustí tábor. Vráti se s novou ženou jménem Sčekta, kterou si ukradl z cizí tlupy. Následně je tlupa přepadena početnější skupinou ze severu. Věstonická tlupa je přinucena k útěku, skrývá se v jeskyni, ale bojuje s nedostatkem ohně, což je pro ně velký problém. Tlupa strádá. I přes úspěšný lov sobů, musí znovu utíkat před jinou cizí tlupou, a tak se uchylují do další jeskyně. Zde se však mezi členy tlupy objevují spory, což vede k rozkolu a odchodu části tlupy. Skupina kolem silného Mamutíka, do které patří i Kopčem, se pokusí získat oheň od

⁹ ŠTORCH, Eduard. *Lovci mamutů: román z pravěku*. Jubilejní 30. vydání (22. v Albatrosu, 1. v této podobě). Ilustroval Zdeněk BURIAN. Z letopisů Eduarda Štorcha. V Praze: Albatros, 2018. ISBN 978-80-00-05006-5. s. 265-268

nepřátelské tlupy. Další nesnáze přinese rozvodněný potok. Zásadní pozitivní zvrat v životě tlupy přinese Kopčem, když objeví způsob, jak rozdělat oheň pomocí křemene a dvou suchých klacíků. Tlupa už nemá strach, čeká je hojnost.

2.2. Osada Havranů

Dobrodružný historický román *Osada Havranů: Příběh z mladší doby kamenné* vyšel v listopadu 1930. Přenáší čtenáře do příběhu z mladší doby kamenné, kdy se odehrávají události v prostředí Dolní Krče na Kunratickém potoce. Štorch při jeho psaní vycházel nejen z archeologických poznatků, ale také se inspiroval indiánskými, skutečnými příhodami z Tater nebo albánskou bajkou.¹⁰ Dílo vypráví příběh havraního rodu skrze statečného a odvážného Havranpírka. Svižný příběh je plný napětí a statečnosti, také významu lidské pospolitosti, skutečného přátelství a lásky.

Havranpírko vyrůstá v osadě prvních zemědělců jako osvojený sirotek. Rod trpí chudobou a během zimy prožívá hladové období. Jejich jedinou nadějí je mladá dívka Veverice, za kterou by mohli získat vysoké věno, pokud by ji vydali jinému muži. Situaci zkomplikuje výbušný Divous, který zradí rod a zapříčiní loupežné přepadení rodem Bobrů, kteří ukradnou Havranům dobytek a zajmou Veverici. V nebezpečném střetnutí na zamrzlé řece Havrani získají zvířata i Veverici zpět, ale Divous musí rod opustit. V létě dochází k usmíření s Bobry, ale vzniká nový konflikt s rodem Volavek. Během útěku ze zajetí se Havranpírko střetne s medvědem a svou statečností si získá svobodu. Později se Havranpírko spřátelí se Sokolím okem z rodu Sokolů a získá věrného přítele, ochránce a učitele. Setkají se znovu s Divousem, který o samotě bez rodu živoří a před smrtí daruje Havranpírkovi zlato. Když Havranpírko pochopí vzájemné vzplanutí mezi Sokolem a Vevericí, velkoryse dá všechno své zlato jako věno a dopomůže svým přátelům k lásce.

Hrdina Havranpírko se objevil i dalších románech. Na *Osadu Havranů* navázal Štorch dalším pokračováním *Na veliké řece a Volání rodu*. Jeho oblibu u čtenářů zvýšila i stejnojmenná filmová trilogie Jana Schmidta z roku 1977.¹¹ Dále se s hlavními postavami setkáme v románu *Minehava* a připomínku najdeme i v knize *Bronzový poklad*.

¹⁰ SKLENÁŘ, Karel. *Bohové, hroby a učitelé: cesty českých spisovatelů do pravěku*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-158-2. s. 286.

¹¹ Osada Havranů. *Národní filmový archiv* [online]. [cit. 2024-03-02]. Dostupné z: <https://nfa.cz/cs/26118-osada-havranu>

2.3. Minehava

Dívčí hrdinku vytvořil Štorch v románu *Minehava: obraz života nejstarších osadníků v naší vlasti*. Dílo z roku 1950 pojednává o silné dívce Šťastné chvíli, která se odhodlaně staví čelem nepříznivému osudu a nebojí se hájit vlastní vůli.

První náčrty knihy napsal autor již v roce 1940, krátce po prvních objevech pazourkových nástrojů v Lobči. Souběžně však pracoval na dokončení knihy *Hrdina Nik* a také se musel na nějaký čas věnovat těžce nemocné manželce. K práci se vrátil až po roce 1948. Do románu vložil nejen netradiční téma společenského zřízení, otázku matriarchátu a patriarchátu, ale i nová archeologická fakta z výzkumu v Lobči na Kokořínsku.¹²

Šťastná chvíle, dcera náčelníka rodu Medvěďů, strávila celý svůj život v údolí u Velké řeky. Však zlý duch na rody, které u Velké řeky sídlily, uvalil mor. Mnoho lidí zahynulo a snoubenec Šťastné chvíle z rodu Bobrů se rozhodl opustit kraj a hledat nový domov. Avšak dívka nechtěla opustit svou rodnou zemi, a tak byla Silný bobr nucen unést ji. Během cesty onemocněla Šťastná chvíle morem. Bobr ji tedy vysadil z lodi a zbaběle ujel. Dívka však z nemoci uzdravila a společně se svým psem začala putovat zemí, hledajíc nový domov. Nakonec dorazila do osady rodu Sokolů, kde byla vřele přijata a dostala jméno Minehava. Silný bobr a obchodník s pazourky dorazili také do osady Sokolů, plánujíc obchodovat. Nicméně obchodník zemřel a pazourkové pecky se ztratily. Silný bobr se rozhodl vrátit do svého rodu a vyvolal proti Sokolům konflikt kvůli "ukradeným" pazourkům. Mezitím dorazil do osady Sokolů Sokolí oko s Havranpírkem a jejich rody. Zapojili se do konfliktu mezi kupcovým rodem a Sokoly, pomohli vyhnat lupiče z osady. Tímto činem zajistili, že oba rody směly bydlet na Pustém vrchu společně se Sokoly a Zubry. Minehava se později vdala za Sokolí oko, který se stal náčelníkem rodu. Silný bobr zemřel a pazourkové pecky nakonec byly nalezeny, což rod značně zbohatl.

¹² KETTNER, Bohumil. *Kdo byl Eduard Štorch*. 2011, s. 106-109.

3. VÝSTAVBA LITERÁRNÍHO DÍLA

Literární dílo je komplexní celek skládající se z několika vzájemně ovlivňujících se částí. Tyto složité interakce lze pochopit prostřednictvím seskupení prvků s podobnou funkcí. Strukturu díla tvoří všechny umělecké prostředky, které přispívají k jeho obsahu. V díle lze identifikovat vrstvy, které společně tvoří jeho celistvost. V literárním díle rozpoznáváme jazykovou, tematickou a kompoziční vrstvu.¹³

3.1. Jazyková vrstva díla

Lingvistická konstrukce literárního díla se opírá o výběr slov a jejich kombinaci. Lingvistická stylistika zkoumá povahu jazykového stylu, slovtvorné prvky, strukturu jazykového projevu, stylové vrstvení jazykových prostředků a klasifikaci stylistických postupů. Jazykový styl nabízí mnoho variant, které se však ustalují v rámci jednotlivých oborů. Pro literární tvorbu je typický umělecký styl. Při analýze jazykové struktury literárního díla zkoumáme výběr výrazů a jejich propojení do vět, odstavců a podobně. Styl každého autora je ovlivněn jeho dobou. Různí autoři se vyjadřují odlišně, a proto jsou některé odchylky přijatelné. Díla mohou být klasifikována podle autorova stylu, školy nebo období vývoje.¹⁴

3.1.1. Funkční styl

Jazyková vrstva díla vychází z jeho funkčního stylu, protože ten ovlivňuje výběr jazykových prostředků. U uměleckého stylu dominuje estetická funkce. Umělecká literární díla zobrazují subjektivní interpretaci reálného nebo fiktivního světa.

„Estetickou funkcí literárního díla rozumíme, že umělecký projev formuluje svou výpověď tak, aby podněcovala představy a působila na citovou stránku vnímatele, obohacovala jeho vnitřní život, ovlivňovala jeho vnitřní život, ovlivňovala jeho postoje věcné, etické nebo emotivní

¹³ SLÁDEK, Ondřej. *Slovník literárněvědného strukturalismu A-Ž*. Praha: Host, 2018. ISBN 978-80-88069-64-5. s. 776

¹⁴ HRABÁK, Josef a ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Úvod do teorie literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 74 – 77.

k uměleckému sdělení a jeho prostřednictvím k zobrazované realitě.“¹⁵ Do umělecké literatury řadíme obecně všechna díla krásné literatury, včetně literatury starší.

3.1.2. Jazykové prostředky

Umělecká literatura využívá bohatosti českého jazyka, ve kterém rozlišujeme několik vrstev výrazových prostředků. Na prvním místě jde o spisovnou češtinu. Tu chápeme jako systém jazykových prostředků, který je kodifikovaný a plní funkci mimo jiné kulturotvornou funkci. Spisovná čeština není homogenní, ale bohatě stylově, funkčně i regionálně rozvrstvená. Můžeme u ní také oddělit vrstvu knižní, neutrální a hovorovou. Umělecké texty využívají prostředky knižní a z časového aspektu můžeme narazit na prostředky zastaralé nebo ustupující, jako jsou archaismy, historismy, přechodníky, infinitivy končící na -ti apod.¹⁶

Umělecká díla ale využívají celou šíři jazyka, mohou využívat i variety nespisovné češtiny. Sem patří dialekty a intedialekty, obecná čeština nebo sociodialekty. Množství a charakter použitých nespisovných výrazových prostředků není měřítkem kvality a hodnoty díla. Ale bez ohledu na to, zda autor použije více či méně prostředků vybočujících ze spisovné normy, nelze dosáhnout estetického aspektu literární komunikace bez použití neutrálního spisovného základu.¹⁷

3.1.3. Fonetická, fonologická a morfologická rovina

Autor by měl své umělecké dílo utvářet tak, aby jeho přijetí nebylo pro čtenáře problematické. V psaných textech proto nalezneme ustálený grafický obraz, který obsahuje prvky nespisovné výslovnosti a tvarů. Čtenáři často nepřijímají pozitivně různé pokusy autora o porušení ustálených konvencí. V textech, které se snaží zachytit lidovou řeč, jsou dialogové repliky obvykle pouze stylizovány, a to pomocí nespisovných slov a morfologických jevů, čímž se podporuje soudržnost díla. Podobným způsobem lze hovořit i o obecné češtině, která v současné krásné literatuře zaujímá běžné místo. Běžným

¹⁵ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3. s. 299.

¹⁶ NEBESKÁ, Iva. NOVÝ ENCYKLOPEDIČKÝ SLOVNÍK ČEŠTINY. *Spisovná čeština* [online]. [cit. 2024-03-03]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/SPISOVN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

¹⁷ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3. s. 310.

je například nahrazování koncovky -í, -ý koncovkou -ej nebo -é.¹⁸ V krásné literatuře využívají i hláskové a tvarové prostředky zastarávající a zastaralé.

3.1.4. Lexikální rovina

Můžeme tvrdit, že lexikální struktura uměleckého díla tvoří jádro uměleckého vyjádření. Tuto problematiku podrobně zkoumá oblast poetiky.

Krásná literatura disponuje bohatou slovní zásobou, a proto se v uměleckých textech zřídka opakují slova. Autoři, hledající stylistickou diferenciaci textu, často využívají synonyma. Vedle synonym mohou v textu často naléznout shluky koehyponym. Pro dosažení kontrastu a dynamiky často autoři používají antonymie. Dále se využívá polysémie a homonymie.¹⁹

Autoři nejčastěji kombinují neutrální lexémy s knižními, slangovými a nespisovnými výrazy, což pomáhá oddělit řeč postav a vypravěče nebo odlišit jednotlivé postavy. V uměleckých dílech je běžné použití expresivního vyjadřování. Pozitivně expresivní slova jsou často spojena s literaturou pro děti, zatímco výrazy s negativní konotací přidávají textu aktuálnost. Častěji se také objevují vulgarismy, které dříve patřily pouze do úst postav.²⁰

Autor by měl vždy čtenáři umožnit interpretaci textu, a proto často využívá nepřímá obrazná pojmenování, jako jsou metafora a metonymie. Nejčastější formou metafory je personifikace. K dalším prostředkům, využívaným v krásné literatuře, patří přirovnání, které je obvyklé i mimo umělecký kontext.

3.1.5. Syntaktická rovina

Syntaktická struktura uměleckých děl je velmi variabilní. V krásné literatuře může autor využít různé typy vět a souvětí a může také zvýšit četnost určitých typů vět, jako jsou ekvivalenty nebo jednočlenné věty. Řeč vypravěče může být fragmentovaná a rozdělena do samostatných vět. K dosažení blízkosti mezi vypravěčem a postavami se často používají otázkové, výkřikové a rozkazové věty. Dále, poetika zahrnuje syntaktické figury, což jsou

¹⁸ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3. s. 313-315.

¹⁹ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3. s. 318-319.

²⁰ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3. s. 324.

způsoby, jak jsou věty a souvětí konstruovány. Tyto figury se stávají uměleckými až poté, co jsou použity v díle autorem. Mezi syntaktické prostředky, nazývané také figury, které slouží k konstrukci vět, patří: asyndeton (bezespojové připojení vět), polysyndeton (přemíra spojek), parataxe (vsuvka), zeugma (spojení různých vazeb) a elipsa. Tyto prostředky slouží jako umělecké nástroje až po záměrném použití autorem.²¹

3.2. Kompoziční vrstva díla

Kompozici, tedy uspořádání textu, tvoří autor tak, aby dílo splnilo autorův záměr. Z kompozice vychází výběr motivů. Dynamiku epického textu podporuje vyprávění a střídání dialogu postav s monologem vypravěče.²²

3.2.1. Kompoziční techniky

Při kompozici syžetových žánrů autor využívá různých postupů, technik. Kompozičními technikami v literárním díle rozumíme způsoby organizace tematických prvků v časové a prostorové dimenzi.

Mezi základní typy patří uspořádání chronologické, retrospektivní, rámcové, paralelní a řetězové vyprávění.²³ Chronologická kompozice respektuje přirozený časový průběh událostí, zatímco retrospektivní řadí dějové motivy obráceně. V beletrii se často uplatňuje kompozice proudu vědomí, která porušuje pravidlo kauzality a využívá chronologie i retrospektivy. V dílech, kde se uplatňuje více vypravěčů nebo perspektiv mluvíme o kompozičním postupu tříště.²⁴

²¹ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3. s. 312-313.

²² CHLOUPEK, Jan. *Stylistika češtiny: národní vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických*. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). Praha: SPN, 1991. ISBN 80-04-23302-3. s. 235.

²³ CHLOUPEK, Jan. *Stylistika češtiny: národní vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických*. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). Praha: SPN, 1991. ISBN 80-04-23302-3. s. 235.

²⁴ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6. s. 152-153.

3.2.2. Horizontální a vertikální členění textu

U textů sledujeme členění horizontální a vertikální. Horizontálním členěním textu rozumíme jeho lineární strukturu, která zahrnuje úvodní, střední a závěreční části, stejně jako členění na kapitoly a odstavce. Text lze dále uspořádat do předmluvy, úvodu, hlavního obsahu, shrnutí, závěru a doslovu. V epických literárních dílech je častější právě členění na kapitoly a odstavce, které spolu nějakým způsobem korespondují nebo navazují.²⁵

Vertikálním členěním textu rozumíme metody, jakými jsou informace hierarchicky uspořádány a jakým způsobem se vzájemně propojují, a to na úrovni celého díla. V epice můžeme vertikálním členěním chápat rozdělení informací do pásma vypravěče a pásma postav.²⁶

„Pásmo vypravěče je pro kompozici syžetu nezbytné, je rovinou vyprávění, které zprostředkovává čtenáři syžetově vybrané, utříděné, uspořádané a specificky jazykově vyjádřené informace o dění v pásmu postav.“²⁷

Pásmo postav pak tvoří jejich promluvy v dialogu, monologu nebo vnitřním monologu. Od roviny vypravěče se odlišuje vyjádřením v přímé řeči a je stylizovaná do podoby reálné řeči. Může být vyjádřena nespisovnými nebo expresivními výrazy. Byla vyvinuta alternativa k ostrému oddělení mezi vypravěčovou řečí a řečí postav, známá jako nepřímá řeč, nebo též polopřímá řeč. Tuto formu nepřímé řeči autor často využívá k vyjádření vnitřních myšlenek postav, přičemž je obvykle integrována přímo do textu bez použití uvozovek.²⁸

3.3. Tematická vrstva díla

Tematická vrstva díla odkazuje na hlavní téma, myšlenku nebo poselství, které jsou zastoupeny v jeho obsahu. Tato vrstva díla se zabývá hloubkou a rozsahem, jakým autor vyjadřuje určitou myšlenku, koncept nebo problematiku prostřednictvím textu. Tematickou vrstvu díla tvoří titul, děj, postava, motiv, téma a vypravěč.

²⁵ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3. s. 203.

²⁶ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6. s. 152.

²⁷ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6. s. 227.

²⁸ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3. s. 306.

4. ANALÝZA ROMÁNU „LOVCI MAMUTŮ“

Analytická část práce má za cíl provést jazykovou a stylistickou analýzu románu "Lovci mamutů". Tento román je nejrozsáhlejším autorovým dílem, věnuje se nejstaršímu období zpracovaným autorem a v přehledech vychází jako jeho nejčtenější. Detailně jsou zkoumány lingvistické aspekty, včetně použití archaických výrazů a starší spisovné češtiny. Důkladná analýza se zaměřuje na výrazové a vyjadřovací prostředky v kontextu jejich funkce v díle a jejich přínosu k celkové atmosféře a významu příběhu. Další pozornost je věnována stylistickým prvkům, jako je rytmus textu, vypravěčský styl a charakterizace postav.

4.1. Jazyková vrstva díla

4.1.1. Autorský styl

Nejprve je třeba zamyslet se nad autorovým stylem psaní obecně. Eduard Štorch je známý svou schopností psát pro specifickou čtenářskou skupinu, především pro své žáky, kterou manifestuje ve svých dílech. Jeho texty jsou poutavé, s komplexním dějem, zápletkami a napínavými momenty, což odráží jeho schopnost zaujmout mladé čtenáře. Zároveň však jeho díla excelují v jednoduchosti a výstižnosti, což usnadňuje čtení i méně zkušeným. Tato kombinace faktorů činí Štorchova díla ideální volbou pro mládež hledající dobrodružství, napětí a přístupnost ve čtení.

Rváč už vletěl do jeskyně a všecky zburcoval, že k nim leze strašný medvěd. Probuzení spáči nevěděli, co se děje, a zmateně hledali poházené zbraně. Jeden druhému se ve tmě pletl.

Běda, že nemají oheň.

Knihy jsou psány spisovnou češtinou odpovídající době vzniku knih, což může způsobit, že některé fráze a obraty působí na současného čtenáře zastarale až archaicky. Tyto starší jazykové prvky však představují důležitý kulturní a historický kontext a reflektují dobu, ve které díla vznikla. Pro dnešního čtenáře tak mohou poskytnout zajímavý pohled na proměny jazyka a společnosti. Nicméně, pro některé čtenáře mohou tyto prvky představovat překážku v

porozumění textu, a proto je vhodné brát v úvahu kontext a možné rozdíly ve významu slov a frází v průběhu času.

Uplynulo několik dní. Lovci vyhladověli. Musili se opět ohlížet po kořisti. Nic valného nepřinášeli.

V táborové radě bylo rozhodnuto vyčkat na zdejší lovišti ještě podzimního tahu sobů. Bude-li při něm tak vydatná kořist, jako zde měli loni, zůstane tlupa na Bílé skále.

Práce s jazykem v autorových dílech má působivý účinek, neboť přenáší čtenáře do minulých dob, prehistorických období, počátků lidské společnosti. Záměrem autora je vytvořit pohled do historického prostředí a zvolené jazykové prostředky mu pomáhají vytvořit dojem života a komunikace v dané éře. Kombinace archaických a historicky relevantních jazykových prvků posiluje autentičnost a atmosféru příběhu, což umocňuje čtenářský zážitek. Tímto způsobem se čtenáři ponořují do světa minulosti a lépe chápou kontext, ve kterém se děj odehrává, což přispívá k hlubšímu porozumění a emotivnímu spojení s příběhem.

Hledali, ale stopy na břehu nenašli...

„Šeří se! Není už vidět!“ řekla mrzutě Huňáč a pokrčil rameny. Jeho zjizvená tvář se přitom šklebila.

Přibíhali opozdilci a některé rychlonohé dívky.

„Voda vzala stopy,“ vysvětlil Mamutík, proč se honba zastavila.

„To Lasička utekla!“ volaly ženy a opovržlivě dodaly: „Zmije!“

„Lasička?“ divil se náčelník a třepotal rukama.

„Pomalovaný ji obloudil...“

Planoucí oheň ozařuje tábořiště libeňské tlupy. Je chráněno před větrem a poněkud i svrchu kryto převislou skálou. Ženy připravují unaveným lovcům večeři. Pečou maso nad žhavými uhlíky. Děti skotačí na trávníku. Náčelník sedí na kameni blízko ohně a pokašlává. Je tam jeho čestné místo, jež nikdo nesmí obsadit. Při samém ohni je místo starších lovců: nikdo z mladíků nebo dětí se neopovázá zaujmout jiné místo, nežli mu náleží.

Pro autora bylo důležité předat čtenářům faktické informace a vědecké poznatky o období, které popisuje. Tyto informace pomáhají čtenářům lépe porozumět historickému kontextu a prostředí, ve kterém se příběh odehrává. Většina těchto informací je organicky začleněna přímo

do děje, což přispívá k přirozenému průběhu vyprávění. Nicméně, aby se zabránilo přílišnému přerušování toku příběhu, některé důležité informace mohou být uvedeny ve vysvětlivkách a poznámkách pod čarou. Tento přístup umožňuje autorovi zahrnout detaily a poznatky, aniž by narušil plynulost děje, a současně poskytuje čtenářům možnost dozvědět se více, pokud si přejí.

*Ohromná propast zeje před nimi, přehluboká, nedohledná. *) Naproti se z nitra země zvedají do výše bílé skály – ale to už je jiný svět. Není k němu přístupu, leda pro ptáka...*

**) Světoznámá propast Macocha, hluboká 138 metrů. Hořejší obvod jícnu měří 440 metrů.*

*Ostatní členové tlupy pak přinášeli a přivalovali na hrob vápencové balvany i drobné kamení a také několik velikých mamutích lopatek, takže brzy byli mrtví zakryti, že je nebylo vidět. Nakonec ještě obházeli hrob hlinou. *)*

**) Tento hromadný hrob byl objeven ve světoznámém tábořišti lovců mamutů v Předmostí u Přerova roku 1891*

Náčelník prokopské tlupy po nějakých okolcích přivolil a se dvěma muži se odebral do nitra jeskyně). Byla to nepřiliš prostranná chodba ve vápencové skále, ale značně dlouhá. Jeden muž svítil hořící větví.*

**) Roku 1883 našel ředitel Kořenský v této jeskyni (nyní už zničené) lidské kosti s kostmi sobími. (Nález v Národním muzeu.)*

S ohledem na účel textů se autor soustředí na přesné popisy prostředí. To znamená, že prostředí a lokality popisované v díle jsou pečlivě vykresleny a často vycházejí ze skutečných geografických informací a znalostí autora místa. Tento přístup přispívá k uvěřitelnosti a autentičnosti příběhu, neboť čtenáři mají pocit, že se pohybují v reálném světě s jasně definovanými geografickými rysy. Díky tomu se čtenáři snadněji vcítí do prostředí, ve kterém se příběh odehrává, a lépe si jej dokáží představit.

Poslední veliký oblouk mocné Dyje obtéká vápencové Pavlovské vrchy, jejichž hřeben vystupuje srázně na čtyři sta metrů z okolní nížiny. Pod Pavlovskými vrchy na břehu Dyje je osada Dolní Věstonice, dnes světoznámá.

Tlupa přebrodila několik větších i menších říčních ramen, jež se tu křivolace vinou nížinou. Vyhmula se bažinám a postupuje podél Bečvy do proslulé Moravské brány, spojující severní

země oderské se zeměmi dunajskými. Veliká to průchodní cesta lidstva ve střední Evropě od dávného věku.

Autenticitu díla podporují detailní názvy a popisy hornin, rostlin a zvířat, které autor využívá k věrohodnému vykreslení prostředí, v němž se příběh odehrává. Tyto popisy přidávají textu na živosti a umožňují čtenářům lépe si představit dané scény. V případě jako je "Lovci mamutů" je tato autenticita ještě zesílena tím, že autor zahrnuje také vyhynulá zvířata, což přidává na přitažlivosti textu a zároveň poskytuje čtenářům fascinující pohled do pravěkého světa.

Před ním se valí ohromný mamut s mohutnými zahnutými kly, na tři metry dlouhými. Bahnisko bylo rozválené a rozryté, okolní křoviny rozmačkané.

Mamut vyskočil a natáhl dlouhý chobot do výše. Hoch stojí několik kroků před huňatým tlustokožcem a svírá v ruce větev, jako by chtěl touto nepatrnou zbraní bránit hroznému obru. Mamut zakýval hlavou a drží chobot neustále zvednutý. Oba tak na sebe chvíli hledí bez pohnutí.

Chlapci se zdá, že mamutova očka nehledí zle a že snad přece ujde zhoubě. Och ty strašné nohy! Jako duby, jejichž kmen odrostlý lovec sotva obejmě, vystupují ze země a rozmačkají vše, na co padnou.

Autor často využívá er-formu, což přispívá k živosti a dynamice textu. Tato forma umožňuje přímý a emocionální přenos událostí, což čtenáři propojuje s postavami a dějem. Kromě toho autor často vkládá přímou řeč postav, což oživuje dialogy a umožňuje čtenářům přímo vnímat jejich výrazy a emoce. Občas autor také komunikuje s čtenáři, což je účinným způsobem, jak je zahrnout do příběhu a zlepšit jejich zapojení. Tímto interaktivním přístupem se čtenáři mohou cítit jako součást příběhu a prožívat ho intenzivněji.

Hoch klečel blízko stěny jeskyně a už se několikrát notně drcl do hlavy o sklánějící se tu strop. Usilovně hrabal, aby získal více místa, a vskutku zanedlouho vyhrabal jámu, že mu byla po kolena, když si do ní stoupl.

...

„Uu!“ zavolal Veverčák a ukazoval, co našel v hlině. Byly to uhličky. Dřevěné uhličky...!

Kdysi tu bývalo v této jeskyni ohniště.

Kdo asi u něho sedával?

Štorch do svých příběhů vkládal autentické dialogy, kterými se snažil napodobit nedokonalý jazyk člověka. Tímto způsobem dokáže věrně vykreslit každodenní život svých postav a přiblížit čtenářům jejich charakteristiky, zvyky a rituály. Dialogy také odrážejí různé situace, jako jsou slavnostní okamžiky nebo duchovní přesahy, a zobrazují i prvky primitivního náboženství. V dílech se opakovaně objevují pohřební rituály, které dodávají příběhům hloubku a autentičnost a přibližují čtenářům kulturu a život pravěkých společností.

„Oheň – veliké kouzlo. Kopčem mladý chlapec, ale ví že z pazourku odletují jiskřičky. Pazourek a kámen – křesy křes! – a jiskry ohně létají. V pazourku je oheň – ale těžko jiskrou zapálit. To nedokáže nikdo – jen veliký náčelník Šedý vlk.

Njan pokymul, že rov je už dost veliký. Všichni se kolem hrobu sesedli a začali zpívat. Byl to sice jen hrubý křik několika tahavých tónů, ale omamoval přítomné vyjádřením citového zanícení. Brzy bylo ve zpěvu znát jakýsi neurčitý rytmus a v jeho taktu pokyvovali sedící lovci hořejší půlkou těla sem a tam.

Nežli byl hrob zasypán, položila uplakaná Kluchova družka k mrtvému panáka na půl lokte vysokého, kterého kdysi Kluch pracně vyřezal z mamutiho klu. Žena nosila tuto loutku jako kouzlo stále ve vaku, nikdy se od ní neodloučila a věřila, že se jí mocí toho kouzla narodí veselý klučina. Teď v pláči kladla loutku do hrobu a loučila se se všemi nadějemi.

4.1.2. Jazyk, knižnost a zastaralé výrazy

Štorch používá spisovnou češtinu své doby s prvky starší češtiny a archaických výrazů. Autor často využívá výrazy, které jsou charakteristické pro umělecký styl, a to jak z hlediska gramatického, tak významového. Jeho texty často obsahují knižní výrazy, stejně jako výrazy, které jsou již zastaralé. Slovní zásoba díla je široká, jazyk bohatý. Mnoho použitých tvarů, které z dnešního pohledu hodnotíme jako knižní, bylo v autorově současnosti obvyklých. Narážíme zde na vývoj jazyka v čase. Pro současného čtenáře jsou neobvyklé, některé obtížněji uchopitelné, ale nejsou natolik vzdálené, aby nebyl patrný jejich smysl s význam.

Zle bude s tlupou, propuknou-li sváry a rozbroje.

Napolo sklonění jdou vzrostlou lučinou s chvílemi se vypínají z trávy a hlavami potřásají.“

Oba mladí lovci poskakují bujně kolem stáda, a dokonce se odváží odehnat tele od krávy. “

Než usmuli, nepromeškali drobní klučáci pozlobit Kopčema a Veverčáka dotazy, jaký že měli dnes lov. I dívky se posměšně chichotaly, že se Kopčem i Veverčák vrátili lehkým krokem. Ukončilo to několik ran do zad a zatahání za pačesy.

Thupa každodenně vzpomínala s tesklivostí na doby, kdy v ležení zářilo táborové ohniště...

Knižně působí nejen volba slov a slovních spojení, ale i větná stavba má vliv na celkový dojem z textu. Často se setkáváme se slovosledem, který se odlišuje od standardu moderní češtiny. Větná stavba je bohatší a složitější, což může být pro čtenáře výzvou, ale přispívá k literární hodnotě i atmosféře díla.

Lovci zatím odváděli a odnášeli vysílené raněné do bezpečí v ležení. Truchlivý to byl návrat z nadějného lovu. Ženy je vítaly zděšený a s otevřenými ústy. Když spatřily zbědovaného Pajdu, zalomily rukama a žalostně zakvičely. Když zamračení lovci skrze zuby procedili, že mladý Kluch se už nevrátí, zabědovaly a jedna z nich klesla k zemi.

Zastaralé vyznění jazyka podporuje i časté užití trpného slovesného rodu a přechodníků. Přechodníky obecně řadíme do prvků zastaralých až archaických. Současná čeština je prakticky nevyužívá. Otázkou zůstává, nakolik je jejich použití odrazem spisovné češtiny Štorchovy doby a nakolik jich autor nadužíval právě pro vytvoření dojmu dávné doby. Zvláště trpný slovesný rod je v knize často využíván.

Avšak většina tlupy nebyla přístupna rozvaze a chovala se tak, jako by mamuti byli již lapeni.

Dnes je však veliký proud, který poráží i silné muže. Avšak není pomoci, nelze se omeškávat. Kdo přejde, bude živ, kdo utone, bude pro tlupu ztracen – nelze jinak.

Oba smělí plavci jsou zahrnováni zaslouženou pochvalou.

Na uvítanou pak přistupovali k přichozím, a přiklonivše se k nim, otírali své nosy o jejich a pak, naplivavše si do dlaní, hladili jimi tváře libeňských poslů.

Mamutíkova družina, ohromena neočekávanou zprávou, ztratila rozvahu. Lovci zděšeně poskakují a bezradně se motají nevědouce, co počít.

4.1.3. Přirovnání jako umělecký prostředek

Umělecké vyznění díla podporuje autor i dalšími jazykovými prostředky. S ohledem na dětského čtenáře se vyhýbá básnickým obrátům nebo vyspělým metaforám, které by pro něj byly obtížné. Naopak poměrně často narazíme v textu na přirovnání. Jde o názorný umělecký prvek, který je založený na typických vlastnostech nebo vzhledu osoby, zvířete, věci či jevu, ke kterému se přirovnává. Použití přirovnání pak nejen rozvíjí bohatost textu, ale i zpřesňuje a podtrhuje autorovo vyjádření.

Posměch druhů pálí víc než hlad, víc než mráz, je nesnesitelný jako oheň. Klouče přemáhá bolest a jen se muceně ušklebuje.

Kopčem pohlédl pohrdavě po mlsných jahodářích a opatrně postupuje dále. Dobře využívá dolíkových i houštinových krytů a přelézá skaliska po břiše jako ještěrka.

Cizí lovci řvali teď ještě víc a hnali se za Věstonickými jako hladoví vlci za osamělým sobem.

Velikou medvědí kožešinu dostal vůdce Houžňák a špičáky Mamutík; zavěsil si je provrtané na hrdlo. Bude silný jako medvěd.

4.2. Kompoziční vrstva díla

4.2.1. Kompoziční postup

Kompoziční postupy a principy hrají klíčovou roli při formování posloupnosti příběhu a předávání informací. Čas je jedním z nejdůležitějších nástrojů kompozice, který autor využívá k utváření napětí a dramatického vyprávění. Štorch využívá chronologický postup kompozice,

kteřá se označuje jako nejzákladnější. To znamená, že příběh vypráví v pořadí, v jakém se události postupně odehrály v časovém sledu. Nejčastěji se drží dějové posloupnosti a vypráví v reálném čase, přičemž výjimečně může nahlédnout i do minulosti pro objasnění některých událostí. Tento přístup umožňuje čtenářům snadněji sledovat a vcítit se do děje, což přispívá k jejich zapojení a prožití příběhu.

Uštvaná tlupa běžela ještě kus cesty. Potom však náhle jeden po druhém jako na znamení klesali na zem. Ženy se schoulili do suchého dolíku a lovci padali okolo nich. Všichni podlehlí únavě. Za chvíli všichni spí.

Již nikdy se tlupa nevrátí k Dyji pod Pavlovské vrchy.

Tlupa přečkala v jeskyni dlouhou zimu. Zkusila mnoho hladu.

Když pak nastalo jaro a krajina se zazelenala, rozhodl se vůdce Houžňák, že se tlupa postěhuje.

Pouze v jedné kapitole se autor vyjadřuje v retrospektivě, vyjádřené vzpomínkou na události, které předchází příběhu. Kopčem vzpomíná na svou matku, když se s ní jako malý v zimě na několik dní odloučil od tlupy a téměř zahynuli.

Kopčem je malý hoch, ale ví, co je v tlupě hlad! Hu! – až se otřese, když si vzpomene na veliký hlad oné zimy, kdy polovina tlupy zahynula.

Ej – to bylo tenkrát kruté...!

4.2.2. Horizontální členění

Horizontální členění textu odpovídá chronologické kompozici. Děj se postupně vyvíjí na několika místech, což vede k tomu, že dílo je rozděleno nejprve na širší části odpovídající ději a tyto části jsou dále rozděleny na kapitoly. Tímto způsobem je text strukturován do uceleného příběhu, kde jednotlivé kapitoly navazují na sebe dějově a vytvářejí plynulý tok vyprávění. Tato kompozice umožňuje čtenářům snadněji sledovat vývoj příběhu a zapojit se do děje, aniž by se ztráceli v jeho průběhu. Navíc takové členění poskytuje autorovi možnost efektivně organizovat rozmanité události a motivy příběhu, což přispívá k jeho celkové strukturovanosti a ucelenosti.

Díl třetí
NA KŘIŽOVATCE PRAVĚŠKÉHO
LIDSTVA
Před Moravskou bránou
V zajetí
Útěk
Za tlupou
Návrat
Velký boj

Díl čtvrtý
VE STŘEDNÍCH ČECHÁCH
Uloupená dívka
Na zlatém potoce
Vyhaslé ohniště
Na výpravě
Statečný jinoch
Nový oheň

4.2.3. Vertikální členění

Ve vertikálním členění rozlišujeme pásmo vypravěče a pásmo postav. Štorch vypráví v erformě, tedy třetí osobě. Vypravěč je objektivní nezaujatý pozorovatel děje. Zároveň je velmi podrobný a všímavý k detailům. Pásmo vypravěče se rychle střídá s pásmem postav. Děj je svižný a pestrý. Napomáhá tomu použití polopřímě řeči, kterou autor vyjadřuje vnitřní myšlenky postav.

Rvác si tiše pomrkuje, jako by sám sobě něco povídal. Je nespokojen s dnešním neúspěšným lovem. Nebýt lumiků, ani by byl nic nepřinesl ... A to chtěl být náčelníkem? Odplivl si.

Lovci nedůvěřivě vykukují po sněhové pláni. Vskutku, nedaleko soba leží nějaké chlupaté zvíře. Není to balvan, jak si z dálky mysleli. Má to chlupatou hlavu jako medvěd, rohy vidět není – co je to?

Veverčák je odhodlán odejít daleko – tak daleko, až budou všichni v tlupě pro něho naříkat, jako on naříká pro svou husičku. I ta protivná Žabka bude plakat, když se nebude mít s kým předhánět na stepi a prát se o místo k ležení...

Pečlivě jsou vykresleny postavy příběhu. Nikde nenarazíme na rozsáhlejší popis vzhledu nebo charakteru, ale přívlastky nebo jednáním získáváme představu o komplexní postavě. Několik významnějších postav je přítomno v celém příběhu – hlavní postavy chlupců Kopčema a Veverčáka, dívka Žabka, nejsilnější lovci a vedoucí tlupy Mamutík a Houžnák. Další postavy

se objevují v některých částech – Zajíc, Lasička, Njan. Mají výrazné znaky a jasné charakterové vlastnosti. Často jsou podle nich odvozena jejich jména. Autor tak posiluje autenticitu děje a opět se přibližuje dětskému čtenáři, pro kterého jsou postavy představitelnější a čitelnější. Vedlejší postavy členů tlupy nebo nepřátel podrobněji nepopisuje, vystačí si se základními informacemi.

Přisedl rychlonoš Zajíc a položil vedle sebe dvě hole, pěkně rovné a vyhlazené.

Ba, když šel okolo Hrtáň, největší jedlík v tlupě, a s fňukáním si otíral pot z obličeje, odkopl ruku Škuty, když mu nabízela vonící pečínku.

Lovec Rváč procházel ležením a každému vykládal, že jen rázný a silný vůdce učíni pořádek v tlupě a povede ji k úspěchu. Měl v jedné ruce tři oštěpy a v druhé pádnou sekyru ... Žvanivá Skřehule mu řekla úlisně, že by on měl být náčelníkem tlupy, jedině on.

Velmi zajímavé je použití přímé řeči. Štorch bohatě využívá dialogů postav a snaží se jejich promluvy stylizovat do doby a vývojového stupně člověka. Záměrně tvoří krátké a neúplné věty a nadužívá citoslovce tak, jak si představoval nedokonalou řeč člověka doby kamenné. Postavy, podobně jako malé děti, o sobě mluví ve třetí osobě pomocí svého vlastního jména místo použití osobních zájmen. Výsledek působí velmi autenticky a opravdově.

„Buď Njan náčelníkem!“ volalo několik lovců a posunky se povzbuzovali k společnému souhlasu.

Njan se ušklíbl. Odpověděl odmítavě:

„Njan ne náčelníkem, Njan nemá žemu! Njan mít žemu – Njan náčelníkem!“

Porozuměli, že by Njan v této době volbu nepřijal.

Veverčák dojedl rybu a poliboval si: „Tu hodně ryb, komárů málo!“

Kopčem mu ukázal na vážky, vznášející se nad pobřežním rákosím:

„Vážky – dobří přátelé, honí komáry!“

Posluchači nespouštěli oka z tváře Mamutíka, který se odpočinkem a jídlem již skoro zotavil.

„Šli jsme pro zabitého soba. Najdenou proti nám řve lev. Hou – a! Hou – á! Nechali jsme všeho. Se lvem nelze bojovat! Takové pazoury! Takové zuby! Lev skočí – hop! My na útěk. Lev za námi – skok. Už nám v patách. Co to před námi? Hlubina, strašná hlubina. Strmá skála dolů do propasti...“

Najednou se údolím ozvaly praskavé rány drobných výbuchů.

„Co je to?“ polekal se Mamutík a ostražitě naslouchal.

Kopčem se hihňá. Opět několik ran. Kopčem se směje ještě víc.

„To ty, Kopčeme?“ podezíravě se vyptává Mamutík.

„Kopčem – pár oříšků – do ohniště...“, vyznal se hoch šibalsky a zastříhal ušima.

Ale už se skrývá před rozezleným Mamutíkem, jenž mu chce žhavou větví na těle připálit kůži.

„Kopčem – nerozvážený kluk, ne mladý lovec!“ kárá Mamutík hocha, který svým šprýmem jistě probudil celou tlupu ze spaní.

Občas se setkáváme s primitivní slovesností, která přibližuje autorovu představu pravěkých popěvků či písní. Tyto prvky jsou často používány k podání atmosféry a prostředí pravěké doby, kdy komunikace a kultura byly ještě v raných stádiích vývoje. Primitivní slovesnost může zahrnovat jednoduché fráze, rýmy nebo opakování, které evokují pocit spontánnosti a prvotnosti.

Kde pracují ženy, tam je vždycky zpěv. I teď ženy zpívají:

„Hanga – a – há –

ja – ha – á!“

Na tuto píseň žen odpovídají pomáhající jim dívky stejně jednotvárně vyšším hlasem:

„Aiaa – aiaa,

oiaa – oiaa!“

4.3. Tematická vrstva díla

Tematická vrstva tohoto díla se zaměřuje na život pravěkého člověka, konkrétně skupiny lovcí-sběrači žijících v období pozdní doby ledové, kdy se odehrává příběh románu. Mezi hlavní tematické prvky díla patří přežití a boj o existenci. Román zkoumá tvrdé podmínky

pravěkého života a konfrontaci s přírodními nebezpečími, jako jsou mamuti, ledovce a nepřátelští jiní lidé. Lovci mamutů musejí překonávat mnoho překážek, aby zajistili své přežití a své komunity. Dalším důležitým tématem je společenská dynamika. Dílo se zabývá vztahy mezi členy pravěké společnosti, hierarchií, rituály a způsoby, jakými lidé spolupracují a bojují společně za společný cíl. Lovci mamutů se potýkají se ztrátou členů své skupiny, ale také s hledáním nových způsobů, jak získat potravu a zabezpečit budoucnost svého kmene. Tato téma odráží lidskou schopnost přizpůsobit se a obnovit se v tvrdých podmínkách. V neposlední řadě sledujeme téma spojení s přírodou. Štorec zdůrazňuje vztah pravěkého člověka s přírodou a závislost na ní pro své přežití. Lovci mamutů jsou zobrazeni jako součást přírodního prostředí, kterému musí rozumět a respektovat, aby v něm mohli úspěšně žít.

5. ZÁVĚR

Eduard Štorch je významným autorem dobrodružné historické prózy pro mládež, jehož literární díla spojují vědecké poznatky s uměleckým vyprávěním. Jeho styl je charakterizován bohatou spisovnou češtinou a precizním výběrem výrazových prostředků, které podporují autentičnost děl a napětí příběhu. I když jeho jazykový styl může být pro moderního čtenáře obtížnější, přináší to nové výzvy a příležitost rozvoje jazykových schopností a porozumění historickému kontextu.

Díla Eduarda Štorcha stále zauímají místo v literární kultuře, nabízejí fascinující dobrodružství a poutavé vyprávění, které osvětluje minulé události. Tematická hloubka tohoto díla se soustředí na život pravěkých lidí, zejména na skupiny lovcí-sběračů žijících v období pozdní doby ledové, kdy se příběh románu odehrává. Mezi klíčové motivy díla patří přežití a nekompromisní boj o existenci, kdy lovci mamutů čelí tvrdým podmínkám pravěkého života a střetávají se s přírodními nebezpečími. Důležitým aspektem díla je také zkoumání společenské dynamiky mezi členy pravěké společnosti, včetně hierarchie, rituálů a způsobů spolupráce a solidarity při dosahování společného cíle. Lovci mamutů jsou prezentováni jako nedílná součást přírodního prostředí, které musí chápat a ctít, aby v něm mohli úspěšně existovat.

V první části práce byly obecně popsány jazykové a stylistické prvky literárního díla a nastíněn přehled o autorově tvorbě, včetně témat a motivů, které jsou typické pro jeho texty. Ve druhé části práce pak byla provedena detailní jazyková a stylistická analýza románu "Lovci mamutů", kde byly rozebrány jednotlivé jazykové aspekty a stylistické prvky s konkrétními ukázkami z textu.

Výsledkem je rozbor, který poskytuje hlubší porozumění autorově tvorbě jako celku a zejména jeho nejrozsáhlejšímu románu "Lovci mamutů".

6. SEZNAM ZDROJŮ

ŠTORCH, Eduard. *Lovci mamutů: román z pravěku*. Jubilejní 30. vydání (22. v Albatrosu, 1. v této podobě). Ilustroval Zdeněk BURIAN. Z letopisů Eduarda Štorcha. V Praze: Albatros, 2018. ISBN 978-80-00-05006-5.

ŠTORCH, Eduard. *Minehava: obraz života nejstarších osadníků v naší vlasti*. 9. vyd. v Albatrosu. Ilustroval Zdeněk BURIAN. Klub mladých čtenářů (Albatros). Praha: Albatros, 2002. ISBN 80-00-01037-2.

ŠTORCH, Eduard. *Osada Havranů: Příběh z mladší doby kamenné*. 6. vyd. v Albatrosu. Ilustroval Zdeněk BURIAN. Praha: Albatros, 2000. ISBN 80-00-00784-3.

BLAHYNKA, Milan (ed.). *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1985.

ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

FORST, Vladimír; OPELÍK, Jiří a MERHAUT, Luboš (ed.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Svazek 4/I. Praha: Academia, 1985-^^^ . ISBN 80-200-0468-8.

HRABÁK, Josef a ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Úvod do teorie literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

CHALOUPKA, Otakar (ed.). *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985.

CHLOUPEK, Jan. *Stylistika češtiny: národní vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických*. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). Praha: SPN, 1991. ISBN 80-04-23302-3.

KETTNER, Bohumil. *Kdo byl Eduard Štorch*. 2011.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

NEBESKÁ, Iva. NOVÝ ENCYKLOPEDICKÝ SLOVNÍK ČEŠTINY. *Spisovná čeština* [online]. [cit. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SPISOVN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

ŘÍHA, Jiří. Štorch psal do deníků všechno, říká jeho životopisec Bohumil Kettner. In: *Deník.cz* [online]. [cit. 2024-03-02]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/knihy/storch-psal-do-deniku-vsechno20110916.html>

SKLENÁŘ, Karel. *Bohové, hroby a učitelé: cesty českých spisovatelů do pravěku*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-158-2.

SLÁDEK, Ondřej. *Slovník literárněvědného strukturalismu A-Ž*. Praha: Host, 2018. ISBN 978-80-88069-64-5.

URBANOVÁ, Svatava a ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. Vyd. 5. (upr. a dopl.). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-046-7.

7. ANOTACE

Práce se věnuje jazykové a stylistické analýze historické prózy Eduarda Štorcha, zejména jeho nejznámějšímu románu „Lovci mamutů“. V první části poskytuje obecný popis jazykových a stylistických prvků literárního díla a přehled o autorově tvorbě a tematických motivech. Druhá část práce předkládá detailní jazykovou a stylistickou analýzu románu "Lovci mamutů", kde byly rozebrány jednotlivé aspekty s konkrétními ukázkami z textu. Práce celkově přináší hlubší porozumění autorově tvorbě jako celku, s důrazem na jeho nejvýznamnější román "Lovci mamutů".

8. SUMMARY

The work focuses on the linguistic and stylistic analysis of the historical prose of Eduard Štorch, particularly his most famous novel "Mammoth Hunters". In the first part, it provides a general description of the linguistic and stylistic elements of the literary work and an overview of the author's oeuvre and thematic motifs. The second part of the work presents a detailed linguistic and stylistic analysis of the novel "Mammoth Hunters", where individual aspects are dissected with specific excerpts from the text. Overall, the work brings deeper understanding of the author's body of work as a whole, with an emphasis on his most significant novel "Mammoth Hunters".